Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 57 (10954) | 1979 чылдың март 8, четверг | 1925 чылда үнелеп эдилген | Өртээ 2 көп.

СОВЕТ ХЕРЭЭЖЕННЕРГЕ

Эргим совет херээженнер!

Социалистиг Ада-чурттуң алдарлыг кыстары!

Делегейниң херээженнер хүнү—март 8-биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди силерге чүректиң ханызындан изиг байыр чедирип тур!

Амгы часкы байырлалды бистиң чуртувуста бүгү совет улустуң политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик идепкейниң байдалында демдеглеп турардыр. ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар социалистиг демократтың тиилелгезинің, коммунистиг партияны долгандыр совет кижилериң өзүлбас сырый каттыжыышкынының, партияның иштики болгаш даштыкы политиказының, СЭКП Төп Комитединиң, эш Л. И. Брежнев баштаан ТК-ның Политбюрозунуң хөй талалыг ажыл-чорудулгазын бүгү улустуң деткип турарының чырыткылаңчак көргүзүү болу берген.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге чон боттарының эң эки 487 кыстарын соңгаан. Бо дээрге бүгү капиталистиг чурттарның парламентилериниг соңгуттурган херээженнерни каттыштыр алырга безин оларнындан хөй-дүр. Миллион-миллион херээженнер чер-чер Советтериниң депутаттары болуп турар, бүдүрүлгелерин, совхозтарны, колхозтарны, албан черлерин баштап турар партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларында үре-түңнелдиг ажылдап турар.

Совет херээженнер бедик медерелдиг, күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейлиг. Төрээн чуртунга кызыгаар чок бердинген, чайгылыш чок интернационалчылар. Ол кайгамчыктыг эки шынарлар революцияның болгаш хамааты дайынның одунга, баштайғы беш чылларының тудугларында, фашизмге удур кадыг-дошкун демиселге, чаарты тургузуушкунуң, кур черлерин маадырлыг өзү-биле шинчээлиг ап турарының чылларында балыткаттынган болгаш быжыккан. Ынчаарга, бөгүн, сайзыраңгай социализмниң байдалдарында, совет улустуң медерелдиг ажыл-ижинге болгаш шылгараңгай чедишкиннерни чедип алырына эр улус-биле кады төлептиг киржип турар силер.

Бедик көдүрүүшкүнүңер дээш, СЭКП-ниң XXV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин күүседиринге, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш бүгү улустуң демиселинге аажок улуг үлүг-хуунар дээш силерге, моғаг чок ажыл-ишчилерге, чалбыыштыг патриотчу херээженнерге партия өөрүн четтирген.

Ада-чурттуң эртеминиң болгаш культуразының хөгжүлдезинге силерниң ачы-хавыаңнар үнелеп четтинмес. Улус өөредилгезинде болгаш кадык камгалалында, садыгда болгаш амыдырал хандырылга черлериниде—билдилиг холдар, сагыңгыр угаан, ажыл-агыйжы карактар, эвилец-ээлдек, буянныг чүректер негеттинер бүгү-ле черлерде шиитпирлиг роль херээженнерге онаажып турар.

Херээжен кижи, ажы-төл болгаш өг-бүле дугайында сагыш салышкыны—бистиң шиитилеливистиң хоойлузу, бистиң партиявыстың болгаш күрүневетиң ажыл-чорудулгазының чарылбас тудуш кезээ. Ол эң чугула үүл ССРЭ Конституциязында быжыглаттынган. Ие херээжен кижи алдар-хүндүткел-биле бүргеттинген, бүгү хемчегниң деткимчизин болгаш дузазын аңаа чедирип турар.

Партияның социал политиказының түңнелдерин совет херээженнер улам долу хемчээлге көрүп турар. Чыл бүрү миллион-миллион өг-бүлелер чаа бажыңнарже көжүп кирип турар, уруглар яслилериниң, садтарының болгаш кадыкшылга черлериниң четкизи калбарып орар, чаа школаларны, пионерлер ордуларын тудуп турар. Школа назыны четцээннериниң албан черлериниде он үш ажыг миллион уругларны кижизидип турар.

Эргим херээженнер, өзүп орар салгакчыларның мергеен угаанныг дагдыныкчылары! Бистиң ажы-төлдеривистиң нениң эргеледин болгаш чассыдышкыны-биле өөрү чылыдып, оларны совет кижиниң эң эки демдектеринге — коммунизмге бердиниишкинге, күш-ажылга хаплыкшылга, арыг мөзүлүг болгаш буянныг сеткилдиг болур чорукка, Төрээн чуртту камгалаарынга белен болурунга чаңчыктырып турар силер. Ол дээш силерге бүгү улустуң өөрүн четтириишкини!

1979 чылды Делегейниң уруглар чылы кылдыр чарлаан. Совет Эвилели — аас-кежиктиг болгаш өөрүшкүлүг чаш назынның чурту. Херээженнериң күш-ажылының болгаш амыдырал-чуртталгазының байдалдарын экижидер дугайында, аныяк салгалдың кадымның, бүгү талалыг болгаш таарымчалыг бир дескі сайзыралының дугайында партия, күрүне моон соңгаар-даа сагыш салыр, бүгү-ле эки үүлдерни—ажы-төлге деп ленинчи чагыны амыдыралга чайгылыш чокка боттандырар.

Империализмниң боо-чепсекти айылдыг өзү-биле эңдере өүдүрерин дөгеп үндүргениге удур, тайбың болгаш делегейге кады ажылдажылга дээш совет херээженнериң демисели ханы өөрүн четтириишкинни болдуруп турар. Социализм чурттарында боттарының оңнуктери-биле, бүгү диптериниң ажылышчы херээженнери-биле харылзааңарны калбартын база быжыглавышаан, бистиң партиявыстың тайбыңга ынакшылдыг ленинчи даштыкы политиктиг угланыышкынын боттандырарынга ылыг берип турар силер. Нениң ынакшылының, социалистиг буянныг чоруктуң ыдыктыг өду улустар аразында найырал дээш, кижи төрелгетениң чыруткылыг келир үеин дээш чаа-чаа чедишкиннерже чаагай тура-соруктуң кижилерин сорук киприп турзун. Тайбың дээш демисежирб—бистиң ажы-төлдеривистиң амыдырал-чуртталгазы болгаш аас-кежин дээш демисежир дээн ол.

Дайынның бүгү-ле халаптарын болгаш аар-бергелерин билир совет кижилер кыдат милитаристериниң маадырлыг Вьетнамга удур калчаалыг агрессиязын килеңцээшкин-биле буруу шаап турар. Вьетнам улустуң чөптүг демиселин бүрүн деткип турарын олар медеглеп, «Социалистиг Вьетнамдан хозунар ырадынар!» деп шиитпирлиг негеп турар.

Эргим ада-чуртчу херээженнер! Ынак нелеривис, уругларывыс, угба-дуңмаларывыс, оңнуктеривис! Силерге чаагай кадыкшылды, эгээртинмес энергияны болгаш омакшылды, күш-ажылга болгаш өөредилгеге чаа-чаа чедишкиннерни, өг-бүлеге өөрүшкүнү болгаш чаагай аас-кежиин күзедивис!

Делегейниң херээженнер хүнү—март 8 делгерезин!

Коммунизмниң идепкейлиг тургузукчулары—совет херээженнерге алдар!

Бүгү планетаның ажылчы херээженнериниң чаңгыс эви болгаш эп-сеткил каттыштырылгазы делгерезин!

Бистин социалистиг улуг Төрээн чуртувус быжыгып болгаш чечектелип турзун!

Коммунизм делгерезин!

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИ

С.-Б. Уйнуизйниң чураан плакады.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжынга 1979 чылдың март 4-те болган соңгулданың түңнелдериниң дугайында

ТӨП СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

1979 чылдың марттың 6-да Төп соңгулда комиссиязы ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжынга соңгулдалар түңнелдериниң дугайында сан-түңнелдерни алгаш, чугаалажып көргеш, бүгү-ле 1500 соңгулда округтарынга соңгулда ССРЭ Конституциязының болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулда дугайында Хоойлуну бүрүн дүүштүр эрткен деп доктааткан.

Чурттуң күрүне эрге-чагырғазының дээди органынга соңгулда кампаниязы чер болганга политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрүүшкүнүнүң байдалынга, партияның XXV съездизиниң, СЭКП ТК-ның Пленумдарының айытканы сорулгайарны күүседири дээш демиселдиң үезинде боон эрткен. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязын болгаш ооң ленинчи Төп Комитедиң долгандыр совет кижилериниң сырый каттышканын соңгулда көргүскен.

Эрткен соңгулдалар ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганының соонда бир-ле дугаар болган. Ону белеткеп эрттиргени улустуң эң-не калбак киржилгези-биле ботганган. Миллион-миллион совет хамаатылар соңгулда комиссияларынга бүүреттиргеи кижилер, агитаторлар болгаш пропагандистер боон идепкейлиг ажылдаанар. Ажылчы чоннар соңгулда мурнунуң хөй санныг хуралдарынга депутаттарга кандидаттарның политиктиг болгаш ажыл-херекчи шынарларын хостуу-биле, бүгү талалыг чугаалавышаан, оларга чагыларын берип, үлетпүр бүдүрүлте, ажыл-агый болгаш хөй-нинти организацияларының ажылын улам-на экижидериче угланган саналдарын киирип турганнар.

Төп соңгулда комиссиязы Эвилел Совединге болгаш Националдар Совединге соңгулда эрттиреринің бүгү округ соңгулда комиссияларының киирип келгеи протоколдарынга үндезилээш, ССРЭ-ниң Дээди Совединге бүгү чуртка боон эрткен соңгулдаларның соолгу түңнелдерин үндүргеи.

Соңгулдаларга соңгукчуларның даңзыларынга 174.944.173 кижиниң киргеи турган. Бадылаашкынга 174.920.221 соңгукчу, азы оларның 99.99 хуузу киришкеи.

Соңгулдага Эвилелдешкен республикалардан соңгукчуларның киришкини дараазында саннардан көстүр:

Эвилелдешкен республикалар	Бүгү соңгукчулар	Соңгулдага киришкени	Хуу-биле
РСФСР	96.836.646	96.816.019	99,98
Украин ССР	35.459.299	35.457.663	99,99
Белорус ССР	6.634.114	6.633.805	99,99
Узбек ССР	7.193.281	7.193.267	99,99
Казах ССР	8.481.702	8.481.538	99,99
Грузин ССР	3.149.088	3.149.034	99,99
Азербайджан ССР	3.033.134	3.033.108	99,99
Литва ССР	2.264.840	2.264.678	99,99
Молдав ССР	2.546.638	2.546.304	99,99
Латви ССР	1.809.546	1.809.289	99,99
Кыргыс ССР	1.795.712	1.795.646	99,99
Таджик ССР	1.763.680	1.763.620	99,99
Армян ССР	1.619.599	1.619.543	99,99
Туркмен ССР	1.310.167	1.310.139	99,99
Эстон ССР	1.046.727	1.046.568	99,98

ЭВИЛЕЛ СОВЕДИНГЕ СОҢГУЛДАНЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИ

Эвилел Совединге соңгулда эрттирери-биле ССРЭ-ниң девискээринге 750 соңгулда округтарын тургускан турган. Соңгулда бүгү соңгулда округтарынга боон эрткеи.

Эвилел Совединге депутаттарның кандидаттары дээш 174.734.439 соңгукчулар бадылаан, ол дээрге оларның 99,89 хуузу-дур. Кандидаттарга удур 185.422 соңгукчуҗар бадылаан. ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулда дугайында Хоойлуның 54 үүлүнге үндезилээш, 32 соңгулда бюллетеньнерин күш чок деп санаан.

Эвилел Совединге соңгулданың түңнелдерин көргүзерге мындыг:

Эвилелдешкен республикалар	Депутаттарга кандидаттар дээш берген бадылаашкыннар: Соңгукчулар саны	Хуу-биле	Депутаттың кандидадынга удур берген бадылаашкын	Күш чок деп санаан бюллетень саны	Соңгулган депутаттар
РСФСР	96.666.821	99,85	148.901	8	405
Украин ССР	35.447.562	99,97	10.086	—	144
Белорус ССР	6.631.321	99,96	2.484	—	28
Узбек ССР	7.191.112	99,97	2.155	—	39
Казах ССР	8.472.239	99,89	9.299	—	41
Грузин ССР	3.148.797	99,99	235	—	14
Азербайджан ССР	3.032.954	99,99	154	—	15
Литва ССР	2.263.933	99,97	743	2	9
Молдав ССР	2.544.851	99,94	1.453	—	11
Латви ССР	1.807.230	99,89	2.051	8	7
Кыргыс ССР	1.793.826	99,90	1.819	1	9
Таджик ССР	1.763.032	99,97	588	—	9
Армян ССР	1.619.393	99,99	148	—	8
Туркмен ССР	1.309.469	99,95	670	—	7
Эстон ССР	1.041.919	99,56	4.636	13	4

Эвилелдиң Совединге соңгулда талазы-биле бүгү соңгулда округтарынга бүрүткеткен кандидаттар бадылаашкынының эң хөй кезини алган болгаш депутатка соңгутканнар.

Эвилелдиң Совединге иштизи-биле 750 депутат соңгуткан.

НАЦИОНАЛДАР СОВЕДИНГЕ СОҢГУЛДАНЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИ

Националдар Совединге соңгулда чорудары-биле бүгү эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның, автономнуг областарның болгаш автономнуг округтарның девискээрлеринде ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулда дугайында Хоойлуга дүүштүр 750 соңгулда округун тургускан турган. ооң иштинде эвилелдешкен республика санынга-ла 32 округту, автономнуг республика санынга 11 округту, автономнуг область санынга 5 округту болгаш автономнуг округ санынга бир-бир округту тургускан.

Националдар Совединге соңгулдага бадылаашкынның түңнелдерин көргүзерге мындыг:

Эвилелдешкен республикалардан

Эвилелдешкен республикалар	Депутаттарга кандидаттар дээш берген бадылаашкыннар: Соңгукчулар саны	Хуу-биле	Депутаттың кандидаттарына удур бадылаашкынар	Күш чок деп санаан бюллетень саны	Соңгулган депутаттар
РСФСР	96.699.321	99,88	116.691	7	32
Украин ССР	35.449.117	99,98	8.546	—	32
Белорус ССР	6.630.514	99,95	3.282	—	32
Узбек ССР	7.190.668	99,96	2.594	5	32
Казах ССР	8.474.872	99,92	6.664	—	32
Грузин ССР	3.148.820	99,99	214	—	32
Азербайджан ССР	3.032.855	99,99	156	—	32
Литва ССР	2.264.103	99,97	571	2	32
Молдав ССР	2.544.687	99,94	1.617	—	32
Латви ССР	1.807.204	99,89	1.993	8	32
Кыргыс ССР	1.794.305	99,93	1.339	2	32
Таджик ССР	1.763.094	99,97	525	—	32
Армян ССР	1.619.372	99,99	171	—	32
Туркмен ССР	1.309.696	99,97	443	—	32
Эстон ССР	1.041.770	99,54	4.775	16	32
Бүгү эвилелдешкен республикаларга	174.770.398	99,91	149.581	40	480

Автономнуг республикалардан

Автономнуг республикалар	Депутаттарга кандидаттар дээш берген бадылаашкыннар: Соңгукчулар саны	Хуу-биле	Депутаттың кандидаттарына удур бадылаашкынар	Күш чок деп санаан бюллетень саны	Соңгулган депутаттар
Абхаз АССР	316.718	99,97	85	—	11
Аджар АССР	204.679	99,99	19	—	11
Башкир АССР	2.435.029	99,85	3.585	—	11
Бурят АССР	584.472	99,85	885	—	11
Дагестан АССР	823.474	99,97	237	—	11
Кабардин-Балкар АССР	411.149	99,92	317	—	11
Калмык АССР	179.265	99,52	869	—	11
Каракалпак АССР	392.547	99,99	11	—	11
Карель АССР	500.134	99,81	964	—	11
Коми АССР	698.385	99,89	757	—	11
Марий АССР	471.189	99,90	457	1	11
Мордва АССР	656.008	99,98	138	—	11
Нахичеван АССР	115.465	100,00	—	—	11
Соңгу-Осетин АССР	374.889	99,91	351	—	11
Татар АССР	2.256.734	99,50	9.549	—	11
Тыва АССР	142.319	99,92	117	—	11
Удмурт АССР	970.355	99,86	1.390	—	11
Чечен-Ингуш АССР	627.351	99,90	638	—	11
Чуваш АССР	799.474	99,69	2.461	1	11
Якут АССР	523.041	99,85	788	—	11
Бүгү автономнуг республикаларга	13.482.659	99,83	23.388	2	220

Автономнуг областардан

Автономнуг областар	Депутаттарга кандидаттар дээш берген бадылаашкыннар: Соңгукчулар саны	Хуу-биле	Депутаттың кандидаттарына удур бадылаашкынар	Күш чок деп санаан бюллетень саны	Соңгулган депутаттар
Алтыгей авт. область	280.364	99,93	201	—	5
Даг-Алтай авт. область	108.595	99,94	62	—	5
Даг-Бадахшан авт. область	56.101	99,99	1	—	5
Еврей авт. область	131.304	99,86	178	—	5
Карачаев-Черкес авт. область	235.776	99,71	688	—	5
Нагорно-Карабах авт. область	91.144	100,00	—	—	5
Хакас авт. область	323.534	99,91	305	—	5
Мурнуу-Осетин авт. область	59.567	99,96	23	—	5
Бүгү автономнуг областарга	1.286.385	99,89	1.458	чок	40

Автономнуг округтардан

Националдар Совединге депутаттарның кандидаттары дээш автономнуг округтардан 880.034 соңгукчу соңгаан, азы 99,87 хуу болган. 1.173 соңгукчу удур соңгаан. Күш чок деп санаткан соңгулда бюллетеин чок болган.

Ынчангаш Националдар Совединге соңгулда талазы-биле бүгү соңгулда округтарынга бүрүткеткен кандидаттар бадылаашкыннарыны эң хөй кезини алган болгаш депутат кылдыр соңгутканнар. Иштизи-биле Националдар Совединге 750 депутат соңгуткан, ооң иштинде: эвилелдешкен республикалардан 480 депутат, автономнуг республикалардан 220 депутат, автономнуг областардан 40 депутат болгаш автономнуг округтардан 10 депутат соңгуткан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулда дугайында Хоойлуның 58 дугаар үүлүнге үндезилээш, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжыга бүгү 1500 соңгулда округтарының талазы-биле соңгуткан депутаттарны, ооң иштинде Эвилелдиң Совединиң 750 депутадын болгаш Националдар Совединиң 750 депутадын Төп соңгулда комиссиязы бүрүткээн.

Депутаттарның составында 522 ажылчыннар, азы бүгү депутаттарның 34,8 хуузу, 244 колхозчулар, азы 16,3 хуу, а иштин ажылчыннар болгаш колхозчулар 766, азы бүгү депутаттарның 51,1 хуузу боон турар. Депутаттар аразында СЭКП кежигүннери болгаш кежигүне кандидаттар 1075, азы 71,7 хуу, партия кежигүү эвестер 425, азы 28,3 хуу, херээженнер 487, азы 32,5 хуу боон турар. 30 хар чедир назылыг депутаттар 317, азы 21,1 хуу, ВЛКСМ кежигүүвери 207, азы 13,8 хуу.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулданың түңнелдери, чурттуң күрүне эрге-чагырғазының дээди органынга коммунистиниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң бүүлбас блогунуң кандидаттарын чаңгыс эп-сеткилдиг соңгааны—партия биле чоннуң бүүлбас чаңгыс эвиниң. СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң иштики болгаш даштыкы политиказын ажылчы чоннарның бүрүнү-биле деткип турарының чаа чайыннанчак херечизи боон турар. Сайзыраңгай социализмниң делегейде эң баштайғы иштилелиниң ханы демократизмни, коммунистиг тургузуушкунуң бүгү участоктарынга чаа-чаа чедишкиннерни кызымакканы-биле чедип алырына ажылчы чоннарның быжыг шиитпирлиин соңгулда бүүреелдин-биле бадыткаан.

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Дээди Совединиң онгу чыыжынга дараазында депутаттар соңгуткан:

Эвилелдиң Совединге:

ТЫВА АССР-ДЕН

Григорий Чоодуевич **Ширшин**, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары, Тываның округу.

* * *

Националдар Совединге:

РСФСР-ДЕН

Николай Иванович **Рыжков**, ССРЭ-ниң Күрилаының дөргазының бирги оралакчызы, Красноярск округу.

ТЫВА АССР-ДЕН

Раиса Федоровна **Григорович**, «Тыва тудуг» трестиң № 48 тудуг эргелелиниң штукатур-малярлар бригадири, Кызылдың барыын талакы округу.

Доржу Саанович **Дандар**, Кызыл районда «Тинелге» совхозтуң трактор-хову бригадазының бригадири, Кызылдың көдээ округу.

Татьяна Монгушевна **Доржукай**, Улуг-Хем районда «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны, Улуг-Хемниң округу.

Мижит Кыргысович **Дугер**, Эрзин районда «Нарын» совхозтуң директору, Тес-Хемниң округу.

Евгений Александрович **Козловский**, ССРЭ-ниң геология министри, Кызылдың чоон талакы округу.

Владимир Леонтьевич **Кудрявцев**, «Известия» солунуң политиктиг тайылбырлакчызы, Өвүрүн округу.

Хеймерек Бадыевна **Куулар**, Чоон-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажылчыны, Чоон-Хемчиктиң округу.

Николай Алексеевич **Пилюгин**, академик, Бий-Хемниң округу.

Фаина Антоновна **Родионова**, зоотехник, Таңды районда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң бригадири, Таңдының округу.

Алексей Дадаевич **Салчак**, Бай-Тайга районда «Мурнакчы» совхозтуң ажылчыны, Бай-Тайганың округу.

Николай Очур-оолович **Сарыглар**, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дугу» комбинаттың арыглал фабриказының улуг регулировщиги, Барыын-Хемчиктиң округу.

АМЫДЫРАЛДЫҢ ЧАЯАКЧЫЗЫ—АЛДАРЛЫГ

ААС-КЕЖИИ ХОЛУВУСТА

Бежен тос чыл бурунгаар 1910 чылда социалист хөрөөженнерниң Бүгү-делегей конференциязы март 8-ти политиктиг болгаш социал талазы-биле дең эрге дөөш демиселге күш-ажылчы хөрөөженнерниң эр-сеткил каттыжышкынының хүнү кылдыр саналар деп шинтирлээн. Оон бөөр-ле Бүгү делегейниң хөрөөженнериниң бо чырыткылыг хүнүнде бүгү диптериниң миллион-миллион хөрөөженвери дешилгенниг болгаш демократтың идеалдарыга боттарының бердингенин, национал хамаарышпас чорук, социал дешилге дөөш, боттарының дең эргени болгаш уругларының аас-кежии дөөш демисежиринге белешин көргүзүп турарлар. Хөрөөженнер айтырыгларын шинтирлээриниң көскү үлегер-чижээ бистің чуртувус бүгү делегейге көргүскен.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязы эр болгаш хөрөөжен хамаатыларга политиктиг дең эргени тыпсып, хөрөөженнериниң социал болгаш утаан-бодал талазы-биле өзулуг дең эргезиниң эгези болуп, эртем-билигже, культураже болгаш бүдүрүлгеге идепкейлиг киржиринче орукту ажыткан.

«Хөрөөжен кижиниң дугайында, оон күш-ажылчы чорудулганың киржикчизи, не болгаш уругларының кижизидикчизи база бажыңының эзи болур байдалын экижидер дугайында доктаамал сагыш салыры партия бодунуң хүлээлгези кылдыр санаан турар» деп, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт плеткелиинге демдеглээн.

СССР-ниң чаа Конституциязында хөрөөженнериниң дең эргелериниң айтырыглары, оларның социал-экономиктиг болгаш политиктиг эргелериниң магадылалы, не болгаш чаштың дугайында оныа сагыш салышкыны улам ыңай хөгжүп магадылаттынган.

Совет хөрөөженнер чурттуң политиктиг амыдыралынга идепкейлиг киржип турар. Чижээ, Советтериниң бүгү авеноларының соңгулдаларынга бүгү хөрөөженнериниң 99 ажыг хуузу киржип турар. Бистің чуртувуста бүгү чоннуң 53 ажыг хуузу хөрөөженвер болуп, күрүне эрге-чагыргазының органнарын тургузарынга эң-не калбаа-биле киржип турар.

Совет Тываның хөрөөженнери бүгү совет улус ышкаш, политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг көдүрүүшкүн-биле ажылдап. СЭКП-ниң XXV съездизинің шинтирлериң күүседиринге төлептиг садыышкыны-биле март 8-тің байырлалын уткып турар. Амгы үеде республикада бүгү ажылдап турарларның 50 хире хуузу хөрөөженнер. Кадык камгалалында, социал хандырылгада, садыгда ажылдап турарларның хөй кезии хөрөөженнер.

Хөрөөжен специалистериң саны чыл бүрүде өзүп турар. Олар ам 10 муң ажыг, оон иштинде дөөш эртемнигер 3 муң ажыг. Республикада аныяк хөрөөженнериң чаа мергежил чедип адырының, бүдүрүлгечи идепкейин бедиринің улуг аргалары бар.

Партияның область, хоорай, район комитеттериниң составында хөрөөженнер соңгудуп, профэвилел, комсомол организацияларының, улусчу контроль органнарының соңгулдалыг ажылдарынга киржип турар. Партияның область организациязында коммунистериниң 35 хуузу хөрөөженнер, муң ажыг хөрөөженнер удуртур ажылдарда ажылдап турар. Фабрика-заводтарның профэвилел комитеттериниң даргаларының 65 хуузу хөрөөженнер. Бо саннар безин республиканың хөрөөженнериниң хөй-иштии политиктиг идепкейниң өскениниң херечизи болур.

Тываның хөрөөженнери күрүне эрге-чагыргазының органнарында төлептиг черии эзлеп турар. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутаттарының дыка хөй кезии хөрөөженнер.

Совет Тываның алдарлыг дөрт кыстарын чоокта чаа ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутадынга соңгаан. Хойжулар Т. М. Доржукай, Х. Б. Куулар. Успенка СБФ-зинің эргелекчизи Ф. А. Родионова, тудугжу Р. Ф. Григорович олар чурттуң күрүне эрге-чагыргазының дээди органында республиканың ажылчы чоннарының төлептиг төлөөлекчилери.

Татьяна Монгушевна Доржукай сес чыл бурунгаар кодан хойну хүлээп алган. Бо чылдарның иштинде ол бедик көргүзүглерни чедип ап келген. 1976—1978 чылдарда төрүүр үүс хойдан-на 98—101 хураганнарны менди ап, бир хойдан-па 3 кг ажыг дүктү кыргын алган. Эрткен чылын чаа-ла үжен харлаан аныяк хойжу ам бирги класстың малчыны.

«Октябрь 30 чылы» совхозтуң хойжузу Хеймерек Бадыевна Куулар оон-даа бедик көргүзүглерни чедип алган. Тоску беш чылдың чылдарында ол төрүүр чүс хойга онааштыр чыл бүрүде 116 хураганны, онгу беш чылдың үш чылдарында — 119 хураганны, а эрткен чылын —130 хураганны менди ап, дорук-турган. Бо аныяк хойжулар социалистиг чарышка чаңгыс эвес удаа типлекчи болуп келгеннер. Бедик көргүзүглерни дөөш Хеймерек Бадыевна Күш-ажылчы Алдар орденинің үшкү чергези-биле шаңнаткан.

Ындыг кайгамчыктыг ажылышчилер республикада хөй. Республиканың мурнунда планныг онаалдаларны күүседиринге оларның кирген садыышкыны улуг.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры башкы С. С. Тамдын-оолдун, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң алдарлыг башкылары М. И. Чарашоолдун, Д. К. Хомушкунун, Л. И. Семенованың, Бай-Тайганың Бай-Талда уруглар садының эргелекчизи А. Белектиң, Кызылда № 28 уруглар садының эргелекчизи Л. Забоеваның аттары республикада эки билдингир. Эмчилер А. К. Гончаренко, О. Ф. Еремеева, О. Ф. Жданова, М. М. Чанзан, Л. Н. Саая олар чоннуң ортузунга улуг хүндүткелди чедип алганнар.

Республиканың хөй-хөй хөрөөженнери күш-ажылчы эрес-шудургузун көргүзүп, онгу беш чылдың планнарын күүседир дөөш демиселдің мурнуку олдуттарында чоруп турар. Олардан Чоон-Хемчиктің «Большевик» совхозунуң сүт-бараан фермазының даапчызы Т. Кара-Сал, Кызылдың дааранылга комбинадының даараныкчызы Р. Сумбаа, № 48 тудуг эргелелиниң штукатур-маляры В. Борбай-оол, Кызылдың хлеб заводунуң кондитери Е. Сантьева олар болгаш өскелер-даа бар.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак Тываның хөрөөженнериниң алдарлыг ажыл-херээн бедин-биле үнелээн. Улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынга, эртем болгаш культураның хөгжүдезинге чедишкиннери дөөш 1500 хөрөөженнер орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаткан, 295 хөрөөженнерге республиканың алдарлыг аттарын тывыскан.

Бо чылгы март 8-тің байырлалын онзагай үеде —Каттышкан Нациялар Организациязының чарлааны Делегейниң уруглар чылын эрттириниң байдалдарында демдеглеп турар. Оны эрттирери бичии уруглары дарлал болгаш дорамчыладлың бүгү хевирлериниң камгалаарынче кыйгырып турар уруглар эргезиниң талазы-биле Декларацияның 20 чыл ооо-биле канчылашкан. Ол Декларацияны үүгле социалистиг күрүнелерде бүгү талалыг күүседип турар.

Статистиканың түңнелдерин өзүгаар алырга, бистің республикада бичии уруглар эңне хөй төрүттүнүп, бо талазы-биле РСФСР-де бирги черлериниң бирээзин эзлеп турар. Бо хүннерде республикада хөй уруглуг 7 муң ажыг иелер бар. Күрүне оларга өзүп орар салгакчыларны кижизиндиринге бүгү талалыг дузаны чедирин турар. Чүгле эрткен чылын безин республика бюджединден 1 миллион хире рубльди төлеп берген. Школа назы четпээн уруглар албан черлерин тударынга болгаш ажаан-тежээринге акшаландырыышкын өскен. 1945 чылга дениәәрге, Тывада школа назы четпээн уруглар албан черлери чеди катан өскен.

Совет Тываның хөрөөженнери бүгү совет улус ышкаш Вьетнамның тайбың черинче кыдат агрессорларның оор өзү-биле халдаанын киленнэшкин-биле буруу шапканын илергейлеп турар. «Вьетнамдан холуң ырат!», «Вьетнам тинлээр дээрзинге бүзүрээр бис» деп бүгү делегейде чаңгыланган үннерге олар боттарының үнүн база каттыштырып турар.

Бо чылын бистің республика совет улустарының акыдунма өг-бүлезинге Тываның эки тура-биле киргениниң 35 чыл оюн демдеглээр. Хөй-хөй күш-ажылчы коллективтер беш чылдың үш чылдарын чедишкиниг доозун, бо чылды база багай эвес эгелээн. Бо бүгүге бистің хөрөөженнериис төлептиг улуун киприп, частың байырлалын өөрүшкүлүг, бедик көдүрүүшкүн-биле уткып турарлар.

Т. ТАВАА,
СЭКП Тыва обкомунуң хөрөөженнер ортузунга ажыл чорудар секторунуң эргелекчизи.

Хову-Аксы суурда чоннуң амыдырал хандырылга комбинадының хеп бызыкчызы Светлана Хотимова күш-ажылга үлегер-чижээн көргүзүп турар. Ол ортумак школаны дооскан соонда дуржулгалыг дагдыныкчы Е. Кара-Салдың дузазы-биле тускай мергежилди шингээдип алган. Күш-ажылга бедик көргүзүглерни дөөш ону «Беш чылдың аныяк гвардейжизи» деп хөрек демдээ-биле шаңнаан. Чоокта чаа ол СЭКП-ниң хүрээлеңинге кирген.

ЧУРУКТА: Светлана Хотимова ажыл үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

БИСТИҢ ҮЛҮҮВУС БАЗА КИРГЕН

Совхозувустуң экономиказы улам быжыгып, ажыл-агыйы бурунгаар хөгжүп турар. Ылаңгыя Бүгү-эвилелдің социалистиг чарышка киришкеш, эрткен чылын «Нарын» совхоз улуг челишкиннерни чедип ап, мал ажылының продуктуларын—эттии, сүтү база дүктү бүдүрериниң көвүдеткен болгаш оларны күрүнеге садарының даалгаларын бүрүн ажырган. Ниитиниң малын өстүрер план база ажыр күүсеттинин турар.

Ол бүгү челишкиннерни дөөш бистің совхозувус СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тің болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туун чоокта чаа алган. Бо улуг чаагай херекке совхозтуң хөрөөжен ажыл-ишчилериниң киирген үлүг база улуг. Олар колдуунда ажыл-агыйының адыр бүрүзүнде хаара туттунган. Оларның аралында боттарының төлептиг ажылхерээ-биле ниити хүндүткелди чедип алган Ленинчи комсомолдуң шаңналының лауреады аныяк хойжу кыс Антонина Баннова ышкаш мурнакчылар эвээш эвес.

Хөрөөжен чон ортузунга бүдүрүлгечи-даа, идей-кижизидилгелиг-даа ажылды бисте 25 кижи составтыг хөрөөженнер чөвүлели агитквартираларны дамчыштыр чорудун келген. Суурда агитквартираларны совхозтуң фермаларынга, бригадаларынга быжыглаан. Ажыл-агыйының чугула кампаниялының үезинде олар мал ажылдарынга боттуг дузаны көргүзүп турар. Чижээ, ам хой кидин төрүп турар үеде 43 сакмаңщикти суурдан хойжуларга дузалажыры-биле чоруткан. Коданнарга дуза көргүзери-биле агитквартиралар 13 үнүүшкүнү кылган.

Хөрөөженнер чөвүлели болгаш агитквартиралар чон ортузунга кижизидилге ажылын күштелдирер, «Эң эки арыг шевер бажың азы ог» дөөш социалистиг чарышты калбартырының хемчеглерин ап турар. Оон түңнелин үндүрүп, типлекчилерге вымпелдерни болгаш акша шаңналларын тыпсып келген. Сөолгу үеде чөвүлел болгаш агитквартиралар амыдыралдың ниити культуразын бединдериниң болгаш хой-иштинин корумчурумун быжыглаарының айтырыгларынче кичээнгейни салып келген.

Оон-биле кады хөрөөжен чонну суур чаагайжыдылгазынга идепкейлиг киприптирер, ылаңгыя бажың бүрүзүнүң чанынга ногаа, картофель, чечек тарып олуттур база хаван, дагаа өстүрер талазы-биле хой чүүлдерни кылыр апаар бис.

Н. САН-ХӨӨ,
совхозта хөрөөженнер чөвүлелиниң даргазы.

ЧУРУКТА: хөрөөженнер чөвүлелиниң хуралы (солагай таладан оң талаже) бухгалтер С. Алдын-кыс, совхозта ВЛКСМ комитединиң секретары Б-Ш. К. Соруктуг, хөрөөженнер чөвүлелиниң даргазы Н. А. Сан-Хөө, уруглар садигинде ажаакчы Ч. С. Сонам, эмнелге пунктузунуң эргелекчизи К. Ч. Аракчаа.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ДЕМНИГ ИШТЕ

Бистің «Хемчик» совхозта хөрөөженнер чөвүлели он тос кежигүннеранг. Квартал санында ажыл планын тургузуп, аңаа дүүштүр чон ортузунга ажылды сөолгу үеде идепкейжиткен.

Суурда 14 агитквартираны тургускан болгаш чоннуң турттан турар черниң аайы-биле политмассалыг кижизидилге ажылдарын чорудуп келген. Аңаа ылаңгыя СЭКП ТК-ның июль болгаш ноябрь (1978 ч.) Пленумнарының материалдарын чон улуг сонуургал-биле өөренип эрткилээн. Чоокта чаа эрткен соңгулда кампаниязының үезинде агитквартиралар дамчыштыр база биче эвес ажылды чоруткан.

Бисте агитквартира бүрүзүн ийи малчыгда хувааган. Оон чурттакчылары малчыннарның кажааларының көрженин коптаржып берип, оңгачаларны кылып, улуг дузаны чедирип турар. Чижээ, «Хаяа» агитквартираның чурттакчылары малчыннарга 12 тонна сигенни белеткеп, өг-бүле бүрүзү пай-пай оңгачаларны кылып бергиллээн. Хөрөөженнер чөвүлели эрткен чылдан бөөр малчыннарже алдан хире массалыг үүгүшкүннерни, шефтээшкиннерни организастаан, чээрби хире өгленниң даштын чаартып, ак материалдар-биле шыпкан.

Малчыннар ортузунга «Культурлуг малчын өг-бүлеге» деп шилчиир вымпелди тургузуп, чарышты организастаанны дээштиг болган. Ол вымпелди Т. Оржактың өг-бүлези чаалап алган. С. Бора-кыс, С. Долгар, Х. Хирлиг, Х. Карашпаа, Д. Саан оларның өг-бүлелери культурлуг амыдыраш-чуртташ, күш-ажылга-даа үлегер-чижээн көргүскен.

Суур чаагайжыдылгазы — чөвүлелдің ажылында бир кол черде. Чайын аңаа 200 хире дөс мыштарны олуртуп, өстүрген. Чаа торуттуңген уруглариың болгаш чаа өгленген аныяктарның алдеизни кылып, аңаа мыштарны хөвүбиле өстүрген. Өг-бүле бүрүзү ногаа, картофельди өстүрген турарынче, огород ажылынче кичээнгейни күштелдирип турар бис.

Чон ортузунга кижизидилге ажылын комплекстиг чорударын эзлээн идепкейжиткен. План өзүгаар лекция, беседалар, ужуражылгалар, диспуттар, номчулга конференциялары хөй удаа эрткилээн. Дыштаныр хүннерде чурттакчы чон Культура бажыңына, агитквартираларга номчулга конференцияларына күселдии-биле чыглып турар. Чижээ, «Чалбыыш» агитквартираның чурттакчылары мурнакчылар-биле ужуражылга дежээнин Культура бажыңына эрттирген. Аңаа баш бурунгаар белеткеннип, Культура бажыңын көрүштүг кылдыр дерээн.

«Өг-бүле бюджедин шын чарыгдаары», «Уруглар кижизидилгеазинге ада-иениң үлегери», «Социалистиг өг-бүле болганы хоолай-дурум» деп темаларга кежээдерни «Сылдыс», «Аялга», «Шончалай», «Саян» агитквартираларның эрттиргеин дээштиг болган.

Бисте «Эң эки агитквартирага» деп вымпелди тургускан, чарышты организастаан. Оон бирги черни С. Бай-Кара удурткан Саян агитквартира эзлээн. «Эң эки өг-бүлете» деп вымпелди тургузуп, суур иштинге организастаан чарышка С. Бора-кыстың өг-бүлези тинлээн.

Хөрөөженнер чөвүлели бодунуң бүгү-ле организанчы болгаш кижизидикчи ажылын суурда хөй-иштин организациялары-биле харылзаалыг чорудуп келген.

У. МОНГУШ,
«Хемчик» совхозта хөрөөженнер чөвүлелиниң даргазы.

ХЕРӨӨЖЕН ЧОННУҢ ӨМҮНЭЭЗИНДЕН

Хөрөөженнер дугаймында чугаа чоруп турда, Дагестанның улустуң шулукчузу Расул Гамзатовтуң чугаазын бо-ла сактып келир мен: «Шаанда мээң дагларымга «Ыыттава, хөрөөжен, эр кижи чугаалап тур»—дижир турган. Ам мээң дагларымда: «Ыытташпакар, эрлер, хөрөөжен кижи чугаалап тур»—дээр апарган. Хөрөөжен кижиниң долу эргезиниң, оон хүндүткелиниң дугайын улусчу шулукчу ынчаар чоргаарал-биле илереткен.

30 чылдарның эгезинде чогааттынган тыва бижик-биле чаа-ла парлаттынып эгелээн «Шын» солун тыва хөрөөженни канчадыр адаар дугайында боттарының санал-оналын киирерин помчукчуларга сүмелээн. Арбан, сумуларның активчилериниң эгелөөш, албан-хаакчыт, интеллигенцияга чедир, дыка хөй кижилер ат тыварынга кириштеннер. «Херектиглер», «Чаштыглар», «Чараштайлар» дээш кайдыг аттарны олар саналдаваан дээр! Шаанда тыва хөрөөжен кижи хостуг эрге-шөлээ хамаанчок, ат безин чок «хөрөөжөк» дидиртин чораан. Ынчангаш аңаа ат тывары чугула турган. Бөгүнгү аныяк өскен ону элденсинер-даа чадавас.

Ниитилел хөгжүлдезинге хөрөөженнериң киржилгезиниң болгаш ролунуң дугайын улуг башкы В. И. Ленин генералдыы-биле тодарадып, ниитиледе болуп турар бүгү-ле болуушкуннар хөрөөженнериң киржилгези чокка болдунмас дээрзин көргүскен. Бистің чуртувустуң эртип келгени бүгү-ле маадырлыг демиселдің тоогузунде, бистің хөрөөженнериниң кириштиин ажыл-херек чок. Бистің бөгүнгү тургузукчу, чогаадыкчы улуг үүлевисти бүдүрүп турар кижилериң ортаа кезии олар. Эмчи, кадарчы, эртемден, тудугжу... Олар шунту Төрөөн чуртуңуң чечектелишкини, чонунуң аас-кежии дээш күжүн, энергиязын харам чокка өргүп чоруурлар. Мырыңай чоокта чаа эрткен ССРЭ-ниң Дээди Советинге соңгулдаларга чон бодунуң төлептиг болдар, кыстарын чуртту эргелеп башкарар дээди органче соңгаан болгай. Төлептигларниң аразында Татьяна Доржукай, Хеймерек Куулар, Фаина Родионова, Раиса Григорович база бар.

Кандыг-даа ажылды кылып, кандыг-даа албан-дужаалды адилеп чорза, хөрөөжен кижиниң база бир эң-не буянныг хөрөө, эң-не бедик эргедужаалы бар. Ол дээрге оон не деп чаагай үүлеви-дир. Хөрөөжен кижи хамыктың мурнунда—ава-дыр. Тудугжуларны, тараажыларны, солдаттарны, эмчилерни, космонавтыларны, кадарчыларны авалар төрөөн, кижизиндер. Чонунга төлептиг ажы-төлду өстүрүп каан ажыл-ишчи Маадыр-иелер Өнермаа Суваандинге, Серен Уурттакка, Данзын Данар-оолга, Амырбит Ондарга болгаш оон-даа өске аваларга чүгле оларның ажы-төлү эвес, бүгү чон чоргаарланыр.

Бир катан хөй уруглар Маадыр-не эки кадай-биле мынчаар чугаалажып органын дыңнаан мен.

— Ам кайнаар эшкедеп, далажы бердиң, кадам. Уругдарыңар дооза өзүп, эртем чедип, аңгы амыдырал-чуртталгалыг апарган. Ол бодунар пенсияда. Хүлээлгеңер күүсеткен-дир силер, аңаа амыр-шөлээн олурбас чүве бе—деп, ол иениң кожазы, оон өске районда уругларынче баар дээш, белеткенин органын көргеш, сагыш-човаан чугаалап орду.

Төлептиг мозу-шынары-биле, кызымак ажыл-ишчи-биле чоннуң макталын чедип алган эмчиниң, башкының, комсомол болгаш партия ажылдакчызының авазы ол Маадыр-не бодунуң хүлээлгезин күүсеткен деп болбайнаан. Ынчалза-даа кожазынга не мынчаар бодүүнү-биле харылай-дыр:

— Пох, не кижиден сагыш-човаашкын кажан-даа мыраас чоор... Аваның хүлээлгези чүгле бодунуң уругларын өстүрүп, доруктурун, өглеп-баштан каары-биле доозулбаан ышкажыл. Өглүг-баштыг уруглары кандыг чурттан, ажылдан чорлар, ажы-төлүн канчаар кижизидип, чонунга канчаар бараан боор чорлар деп айтырыг не кижиниң сагыжындан хүн бүрү ыраас. Ажы-төлдүг болуру не кижиниң аас-кежии. Ол аас-кежик доктаамал дүвүрээнинде, хүн бүрүнүң чымыжында. Аңа кижээ толу дег эргим чүве чок, а толуниг аязы дег үнелиг чүве турбас.

Бөгүн, делегейниң хөрөөженнер хүнүнде чүгле хөрөөженнер, авалар дугайында чугаалап чаңчыккан-даа болзувуска, чурталгавыстың орук-тажы, күштүг эктинге чоленин чоруурувус, уруглары-выстың адазы, аваларының эргелиг төлдери эр кижи дугайын база чугаалаза ажырбас боор деп бодай-дыр мен. Ол дугайын чугаалаарын кудумчуга бо-ла таваржы бээрим мындыг чурумал сагыпдырган чүве. Адазы хеңзиг оглун эктинде салып алган чоруп ор. Оон бир талазында кадайы аңаа барык чөлеин аарак четтинин алган. Адазының күчүлүг эктинде саадапкан ол бичии толде үүг шоолуг деңзи бар деп. Ынчалза-даа мээң сагыжымда ол ада делегейин, оон келир үезин эктинде көдүрүп алган кылдыр сагындырган. А чаында эжинге ол күчүлүг чоленгиниң. Эргим эң, эки ада, хөрөөжен кижи-биле кады базып орда, амыдыралдың чечектери ажы-төл аас-кежиктиг өзүп, доругун чоруур. Оларны чурттуң келир үези, төлептиг кижилер кылдыр өстүрер дээш ада-ие деңге туржуп чоруурлар. Ынчангаш хөрөөжен кижиниң чоргааралы эргелиг эжинде, аас-кежии—ажы-төлүнде.

Ачылыг хүнүң, аас-кежиктиг чурталганың удурланыкчыларындан делегей ам-даа ашталбаан. Чер бомбуурээнин ол-бо булуңнарында дайынзырактар дайын өртүн бо-ла кыпсы кааптар. Бо хүннерде хөй качыгдалдыг Вьетнам черде база катап дайын өртү өскээн. Ында кыдат агрессорлар дерзинилээшкинни үүлгедип турарлар. Тайбың турган чурт база катап дайын одунда кирген. Вьетнамның чону не-чуртун камгалаары-биле дайынчы чепээн база холда туткан. Вьетнам чоп тинлээр! Чүге дээрге ол чааскаан эвес. Ханныг даймнга удур миллион-миллион кижилериң улуг килеңинде совет чоннуң, не хөрөөженнериниң үүн бо хүннерде эң-не күштүү-биле чангыланып турар.

Делегейде быжыг тайбынның тук тудукчузу бистің Совет чуртувус болгапынга совет иелер чоргаарланырлар. Бистің Коммунистиг партиявыстың болгаш Совет чазаавыстың тайбың болгаш бурунгаар деңшилге дээш чорудун турар иштики болгаш даштыкы политиказын чаңгыс үн-биле чүүлдүгүнүп, салган соруглазын боттандыр дээш бистің ажыл-ишчи алдарлыг хөрөөженнериниң, аваларывыс бүгү күжүн, билдин харам чокка бараалгадырлар.

Е. ТАПОВА,
журналист.

УРУГЛАРНЫҢ КЕЖИК-ЧОЛУ ДЭЭШ

ДЕЛЕГЕЙНИҢ УРУГЛАР ЧЫЛЫ

1979

УРУГЛАР — бистің өөрүшкүвүс болгаш аас-кежиниис, сагыш салыр ужурдуг үүлүвүс болур. Келир үе—оларга хамаарыыр, коммунизм тургузуушкунунуң амыдыралчы өндүр улуг хөрөө база-ла оларга хамаарыыр.

Уруглариың кадыының, оларның өөредилгезиниң, кижизидилгезиниң дугайында айтырыглар бүгү кижи төрелгетенин хөлзедип турар. Каттышкан Нациялар Организациязының инициативазы-биле чамдык дешилгелиг организациялар 1979 чылды Делегейниң уруглар чылы кылдыр чарлаан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Брежневтиң чугаазын Төп телевидениеге бо чылдың эгезинде дамчыткан болгай. Чаа чыл-биле холбаштыр чурттуң бичии салгалынга байыр чедирбишаан, оон чугаалааны болза уруглар чылын чарлааны «ол дээрге ноочут эки, шын шинтир-дир. Уруглар дээрге бистің келир үеис-тир, боттарының аларының, аваларының хөрөөн олар уламчылаар апаар. Чер кырынга эң эки база нас-кежиктиг амыдыралды олар кылыр дээрзинге бүзүрээр мен. А бүгү улустарның ажы-төлү дайын деп чүвеин билбес болзуп, оларның чаш назыны өөрүшкүлүг, чыргалдыг болзуп дээш ораалдажыры бистің хүлээлгевис болур».

Уруглариың эргелериниң дугайында КНО Декларациязы чарлаандан бөөр барык-ла 20 чыл эртип турар. Дешилгелиг күштериниң шудургу демиселиниң түңнелинде ол чылдарның дургузунда чамдык чурттарда уруглариың амыдыралының байдалы чамдык таварылгада эзлээн экижээн. Ынчалзажок делегейниң хөй-хөй чурттарында миллион-миллион бичии хамаатыларның аммыдралы онза берге болуп артышаан.

Амгы үениң делегейинде барык-ла миллиардтың дөрт кезии хире уруглар аштап, ядаралдан база аварылардан, качыгдан турар. Хөгжүп эгелеп турар чурттарда 5 хар чедир миллион-миллион уруглар аштап, медицина дузаламчызы албайн турарындан олуп турар. Сайзыраңгай капиталистиг чурттарда ядыы өг-бүлелерде уруглариың салымчолу онза берге, ядараңгай бооп турар. АКШ-та чыл сайында-ла 50 муң чаштар төрүттүнгеш, бир ай четпейне олуп турар ден «Сатердей ревью» сеткүүл дыңваткан. Оон кол чылдагааны саатты хөрөөженнер үргулчу тоттур чемненжейн, аштап база улуг өртек-үнелиг медицина хандырылгазын ап шыдавайн турарында. Эмнелгеге чыткаш, бөжаан иелер акушер-эмчилериниң боттарыга 1000 болгаш оон-даа хөй долларны төлеп турар дээрзин «Нью-Йорк таймс» солун бижээн.

Эртем болгаш техника көстүп көрбээн темп-биле хөгжүп, кижи төрелгетениң угаан-бодалы бойдустуң чажыдыынче улам-на ханылап кирип турар. Ынчалзажок делегейде бижик билбес кижилериниң саны ам-даа хөй. Делегейниң 40 ажыг чурттарында, колдуунда-ла Африкада, Азияда болгаш Океанияда уруглар ыяап-ла өөрениринің дугайында хоойлу амдыгаа чедир чок.

«ЮНЕСКО курьер» журнал мынчаар бижээн. Амгы үеде 100 миллион уруглар өөрейир аргажок, бир эвес ол чурттарга байдалды өскертпес болза, 1985 чылда 165 миллион уруглар өөренир аргазын чидирер, школа назылыг үш уругуң бирээзи-ле өөредилгеде хаара туттунмайн артар. ЮНЕСКО-нуң медээзинден алырга, ажаадчын күштүг 4 хуузу 10-дан 14 хар чедир уруглар бооп турар.

Апартеидтің бужар-бак дарлалынга баңындырган уруглариың амыдырал-чуртталгазы делегейниң хөй-иштизин опза дүвүредип турар. Мурнуу Африка Республиканың, Намибиянның, Зимбабвениң үндезин чурттакчыларының уруглары төрелдери-биле кады соок-язы-мыгаар, ядыы-тureңги чоруктуң эң аар-берге байдалында чурттап турар. Латин Америкада фашистиг диктаторжу корум-чурум тергиндээн чурттарда уруглариың байдалы кедергей аар-берге.

Совет улус Делегейниң уруглар чылын уругларга хамаарыштыр социал ядыы-тureңги болгаш соок-язы ылгаар чоруккa удур чер бомбуурээнин бүгү дешилгелиг кижилери-биле эң-сеткил каттыштырылгазының чылы, кижи төрелгетениң келир үезин дээш демиселдің чылы кылдыр көрүп турар.

Чаш назыны камгалаарын хандырарын амгы үениң эң чидиг айтырыгларын шинтирээриниң ачылай көрүп болбас. Тайбың дээш, чепсектиг дүжүрери дээш демиселге күштелдирери амгы үе-чаңда уругларга болгаш аныяк өскенге дешилгелиг кижи төрелгетениң кылыр эң чугула үүлү болур...

Коммунистиг партия, Совет күрүне чепсегленишкини бүгү-иштин болгаш бүрүн дүжүрери дээш туруштуг болгаш чайгылыш чок демиселди чорудун турар. Кижилерни массалыы-биле кыргын-кыдырыы болдурбазы, делегейниң чаа дайынынын аңылыын эвээждири амгы үениң байдалында тайбың дээш бистің демиселивистің кол үүлевышкыны болур.

Массалыг узугаашкынның эң кыргыыстыг чепсээ — нейтроннуг бомба ышкаш аа хевириниң чепсээн бүдүрүн кылырын хоруур дээш чер бомбуурээнин тайбыңа ынакшылдыг оске күштерге-биле кады Совет Эвилеп идепкейлиг күженишкини үндүрүп турар. Ындыг политика хөрөөженнерге чоок болгаш билдингир. Амгы үеде иелер аммыдралга чаяап берген бүгү чүүлдер дайын өртүнге хүүктелип, үрегдеттирген турарын олар күзевейн турар.

БИР ЭВЕС чазактар болгаш ниитилел ниитизинге уруглар дутаймда социалистиг чурттарда ышкаш,

ИШЧИЛЕР

Бистиң херээжен ажыл-ишчилеривис улус ажыл-агыйының бүгү адырларына идепкейлиг киржип, боттарының төлептиг ажыл-херээ-биле алдаржып турарлар.

● «Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжуу Долгармаа Сундуевна Куулар эрткен чылын херээжен хойжуларның ортузунга эң эки көргүзүгүү чеҥип алганнарның биреези. Төрүүр үүс хойга онаштыр ол 125 хураганны, бир хойдан-на 2,8 кг дүктү алган. Ам ооң коданында хой кидин төрүп турар, көргүзүг багай эвес.

Үстүнде чурукта мурнакчы хойжу Д. С. Куулар.

● ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Кара-Булуң үүт-бараан фермазы социалистиг чарышка эки көргүзүгаерни чеҥип ап келген. Саар бир инекке онаштыр чылда үүт саалдазы аҥаа 2703 кг болган. Мурнакчы саанчы Долчаҥмаа Иргитовна Борбак-оол аҥаа база улуг улүүн киирип, ол 23 инекти саап турар болган бо чылдың ийи айларының даллгаларын ажыр күүсеткен.

Ортузунда чурукта мурнакчы саанчы Д. И. Борбак-оол.

● Кызыл-Мажалыктың Культура бажыңының чанында районуң методиктиг кабинеди ажылын сөөлгү чылдарда эки-жидип, культура ажылдарының өзүлүг төвү апарган. Аҥаа янзы-бүрү солун тематикаларны ажылдап кылган, көдээ Культура бажыңнарынче чорудуп турар.

Методиктиг кабинеттиң эргелекчизи Римма Матыржыковна Сарыглар Кызылдың уран үүл училищезин дооскан, 1967 чылда маҥаа келген. Ол чогаадыкчы, тывынгыр өзү-биле ажылдан турар. Методиктиг кабинетте түскай булуңну кылган, ында ажыл планы, херектиг литературалар дээш өске-даа чүүлдер бар. Бо бүгүнү ооң эргелекчизи Римма Сарыглар организастаан. Чаа келген культура ажылдакчыларынга ол бодунуң дуржулгазын дамчыдып, концерттерге, шиилерге идепкейлиг киржип турар.

Р. М. Сарыглар (ортузунда) эрткен чылын чаа училище дооскан Татьяна Ооржак, Лидия Ооржак олар-биле ажыл планын чугаалажып олурары (адаанда чурукта).

А. ЗАЙЦЕВТИҢ, Х. Монгуштуң фотолары.

ЭШТЕР Л. И. БРЕЖНЕВ БИЛЕ Я. КАДАРНЫҢ УЖУРАЖЫЫШКЫНЫ

Совет Эвилелинде наймаралдың аян-чоруун кылып келген Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының ТК-зының Бирги секретары Я. Кадар-биле СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ужуражыышкыны март 6-да Кремльге болган.

Совет-венгр бүгү талалыг кады ажылдажылганың чедиишкиниг хөгжүлдезин, СЭКП-ниң болган ВСАП-ның аразында сырый харылзааларның аҥаа шиитпирлиг чергелиг идиг берип турарын беседа үеазинде Л. И. Брежнев болган Я. Кадар сеткил ханышкын-биле демдеглээн. Ийи партияның Төп Комитеттериниң аразынга дуржулганы калбаа-биле солчуп турары, дээди деңнелге доктаамал ужуражыышкыннар оларның ажыл-чорудулгазын байлаклыдыр, ССРЭ-ниң болган ВУР-нуң мурнунга турып келир айтырыгларны каны-даа талага таарыштыр эки шиитпирлээр арганы берип турар.

Экономиканың талазынга совет-венгр харылзааларын хөгжүдериниң перспективтиг айтырыгларын ужуражыышкынга көрген. Ийи талалыг үндезинге бүдүүлгени кооперастаарының болган спецэдизастаарының чорудулгазын улам ыңай ханыладыры-даа, ЭДЧ шугуму-биле кады ажылдажылганың үр хуусаалыг улуг программаларын боттандырары-даа Совет Эвилелиниң болган Венгрияның улам ыңайгы экономиктиг көдүрүүшкүнүнге, бүгү социалистиг дем каттыштырылгазының экономиктиг күүзүн быжыглаарынга быжыг үндезинни тургузуп турар деп бүзүрел илергейлеттинген.

Совет Эвилели биле Венгрия социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттары-биле база амгы үениң харысалгазын билип турар бүгү-ле күштер-биле калы делегейниң политиктиг байдалын экижилерни чедип алыр деп шиитпирдиг сорук киргенин Л. И. Брежнев биле Я. Кадар онзалап демдеглээн. Стратегтиг шавар халдаашкынның боо-чепсектерин кызыгаарлаар талазы-биле совет-америк чугаалажыышкыннарны чедиишкиниг доозары ону чеҥи алырының эрге-ажыктарынга таарышкан болур ийик.

Дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкының хаыладырынче болган чепсегленишкинни дүжүрериниң талазынче эргилдеже Варшава керээзиниң организациязының Политиктиг Консультативтиг Комитединиң Москвага Декларациязы-биле көдүрүлген программа угланган. Ол программага дүүштүр чаа инициативаларны амыдыралга боттандырарын чедип алыры, а тодаргайлаарга — ядролуг - даа, аҥаа боо-чепсектерин-даа боттоттарынга удур бирге дугаарында ажыглавазының дугайында керээни инити-европа чөвүлел хуралының киржикчилериниң аразынга чарары, бүзүрежилгени быжыглаар талазы-биле чаа хемчеглериниң дугайын дугуржуп алыры база чугула.

Делегейниң чугула айтырыгларын дугайты санаалаалдарны солчуп тура эштер Л. И. Брежнев биле Я. Кадар Мурнуу-Чоон Азияда байдалче опаа кичээнгейни салган.

Вьетнам Социалистиг Республикага удур Кыдаттың агрессиязын Совет Эвилели биле Венгрия шиитпирлиг буруу шаап, Вьетнам-биле дээштиг эп-сеткил каттыштырылгазын боттарының интернационалчы хүлээлгези кылдыр көрүп турар. Бодунуң хамаарышпас чоруун камгалавышаан, Вьетнам болза, тайбыцны болгаш делегейге айыл чок чорукту быжыглаары дээш, бодунуң хөгжүлдезиниң оруун улустарның боттары шилип алыр эргезин бадыткаары дээш демисежип турар. Ынчангаш вьетнам улуска дузаламчы көргүзери — тайбың, хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш туржуп турар күштериниң иниити сорулгазы-дыр.

ВСР-же шургуп кирген кыдат шериглерни боттарының чүртүүнүң девискээринче дедир үндүрүп эгелээн деп, ам Пекин медеглеп турар-дыр. Бир эвес ындыг шиитпир аксеткилдиг боттанып эгелээр чүве болза, ону кыдат ажылдакчыларның орталанып орарының демдээ кылдыр көрүп болур турган ийик. Ынчаарга Вьетнамның адынга кыжаныышкынының болган негелдериниң ужуру, чаа агрессия кылыр эргени Кыдатка бээр деп кара туразында негелдениң ужуру чүү боор. Харын чүгле кыдат шериглерни бүрүп болгаш чугаажокка үндүрери, кызыгаарларга барып, Вьетнамга удур өнүкчөңгээлер кылыры соксадыры бо девискээрге тайбың байдалды тургузарынга чедирип болур.

Эш Л. И. Брежнев баштадыр ССРЭ-ниң партия-чазак делегациязы Венгрияга албаның аян-чоруун кылып баарының дугайында чалалганы эш Я. Кадар бадыткаан. Эш Л. И. Брежнев эш Я. Кадарга өөрүп четтиргенин илергейлээн болгаш совет тала ол чалалганы улуг күзээшкин-биле ажыглаар деп медеглээн.

Эштер Л. И. Брежнев биле Я. Кадарның ужуражыышкыны чүректиг ханызындан ийыралдың байдалынга эрткен болгаш чугаалашкан бүгү айтырыгларга хамаарыштыр үзел-бодалдарның бүрүн чаҥгыс эви-биле тодаргайлаттынган.

СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. И. Блатов ужуражыышкынга киришкен.

(СЭТА).

ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ БАЙДАЛГА

СЭКП ТК-ның Политбюрозу март 6-да Кремльдиң Улуг ордузунга ВСАП ТК-ның Бирги секретары эш Я. Кадарга алдар болдуруп дүштеки шайлалга тургускан.

Дүштеки шайлалгага Л. И. Брежнев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, А. Я. Пельше, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, Н. А. Тихонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Русаков, М. С. Горбачев, албаның өске-даа кижилери болгаш ВУР-нуң ССРЭ-де элчини М. Сюреш олар чораанар.

Дүштеки шайлалгага эш Л. И. Брежнев чүве чугаалаан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эш Кадар!

Хүндүлүг эштер!

Бистиң чаа ужуражыышкыныывыс ССРЭ-ниң Дээди Совединге сонгуулдаларның түңнелдерин Совет чурт үндүрүп турар хүнүнде боон турардыр. Ол түңнелдер Коммунистиг партияның политиказын улустуң шиитпирлиг-биле база долузу-биле деткин турарының дугайын бүзүрелдин-биле көргүскен. Оон бис мындыг түңнелди кылып турар бис; моон соңгаар-даа лениничи угланыышкын-биле туруштуг чоруур!

Эштер! Эш Кадарның амгы аян-чоруу кыска-даа болза копчуг чугула болгаш үреттүнелдиг болган. Бис хөй саныг эң чугула айтырыгларга канчаар кады хамааржып турарынысты тодаткан бис.

Бис хайнымышкыныг үеде чүртүп турар бис. Революстуг өскерлиишкиннер уламылавышаан, Оон херечизи болза—Кампучия, Иран-дыр.

Ол өскерлиишкиннер национал хөрзүнде үүн турар деп чүвени чүгле дешилгениң удурланыкчылары көөрүн күзевейн турарлар. Ирин буурааан, ынчалзажок оларның аайындан эртпес өзүчурумнар дүжүп турда, аҥаа олар кымны-даа база чүү-даа —социалистиг чурттарны-даа, чавырлыышкыны-даа, харын-даа шажын үзелдериндаа буруудадырынга белеңнер. Бир эвес маҥаа херек кырынга дамтыкы күштерни буруудадыр чүве болза, империализмни болгаш ооң дузалакчыларын буруудадыр ужурлуг. Улуска удур, ханыг, дарлакчы өзү-чурумну эрге-чагыргага деткиир, тургузар дээш олар бүгү-ле чүүлдерни кылып, өске күүнелериниң иштики херектеринче холгаарлап киржип турарлар.

Кыдаттың амгы чагырыкчылары база-да шак ынчаар ходелип турарлар. Вьетнамче дээрбечи халдаашкынны чоруткаш, олар боттарының ийи арынныг чоруун долузу-биле көргүзүнкеннер. Делегейге дайын кинсыкчызының политиказы, араатанның политиказы ийдеңи-биле костүп келген.

Интервентилерге удур Вьетнамның маадырлыг ооларының болгаш кыстарының ойтур шавыышкыны коммунистер партиязын долгадыр сырый каттыщкан, аҥы-дуңмалышкы социалистиг чурттар-биле кады социализмниң тугунуң аҥаа-биле чорун орар улустуң күжүн база катап көргүскен—ол күштү кандыгдаа агрессор тиилеп ап шыдавас!

Сөөлгү үениң болуушкунарындан бис эш Кадар-биле мындыг тодаргай түңнелди үндүрген бис: социалистиг дем каттыштырылгазының сырый каттыжыышкының уламна улуу-биле быжыглаар. Сырый хөделип турган, бис чавырлыышкынны чедип алган бис. Моон соңгаар-даа ынчаар хөделип турган, делегейни «соок дайынның» үезинче дедир эгидер азы ооңдаа багай үүлдерге чедирер залакчыларын буруудадыр ужурлуг. Улуска удур, ханыг, дарлакчы өзү-чурумну эрге-чагыргага деткиир, тургузар дээш олар бүгү-ле чүүлдерни кылып, өске күүнелериниң иштики херектеринче холгаарлап киржип турарлар.

Кыдаттың амгы чагырыкчылары база-да шак ынчаар ходелип турарлар. Вьетнамче дээрбечи халдаашкынны чоруткаш, олар боттарының ийи арынныг чоруун долузу-биле көргүзүнкеннер. Делегейге дайын кинсыкчызының политиказы, араатанның политиказы ийдеңи-биле костүп келген.

Интервентилерге удур Вьетнамның маадырлыг ооларының болгаш кыстарының ойтур шавыышкыны коммунистер партиязын долгадыр сырый каттыщкан, аҥы-дуңмалышкы социалистиг чурттар-биле кады социализмниң тугунуң аҥаа-биле чорун орар улустуң күжүн база катап көргүскен—ол күштү кандыгдаа агрессор тиилеп ап шыдавас!

Сөөлгү үениң болуушкунарындан бис эш Кадар-биле мындыг тодаргай түңнелди үндүрген бис: социалистиг дем каттыштырылгазының сырый каттыжыышкының уламна улуу-биле быжыглаар. Сырый хөделип турган, бис чавырлыышкынны чедип алган бис. Моон соңгаар-даа ынчаар хөделип турган, делегейни «соок дайынның» үезинче дедир эгидер азы ооңдаа багай үүлдерге чедирер аргаларын бүрүүдү

Кызыл-Эшек КУДАЖИ.

ЙӨРЭЭЛ

Херээженнер
Хертеш болгаш чоргаар улус,
Хемчик хем дет, өткүт үнүү ырлаар улус.
Ажыт-шүжүү ювулаңга алдыртпаан чон,
Ала-чурттуң төөгүзүнге алдаржаан чон.

Херек боорга, өктүг боону холга туткаш,
херээженнер тулушканы кым-даа утпаан.
Араатаныг фашистерни хыдыр чораан
арагыста Бичен үгбай херечи ол.

Үктүг ишчи херээжен чон кылыр үлүү —
уруг аадар,
үжүк сөөртүр ол-ла эвес.
Херээженнер—тудугжулар, кадарчылар,
херээженнер—директорлар, ректорлар.

Делегаттар,
Депутаттар, дипломаттар,
делегейде сураа үнген эртемденнер.
Космоста үне берген үжүп чоруур,
кончуг ханы далай дүүнче шымныр чоруур.

Аржыылдыглар кылбас ижи кайда-даа чок,
аржыылдыглар хүндүлетпес чери-даа чок.
Херээжен боон төрүттүнген болурумгай,
Кежик-чолум
хевзиг-даа бол хомудавас:

Ажыл соонда могап-шылаан чаныптар мен,
ашаам мени орук ара үткүп алыр.
Ажы-төлү арыг-силиг, толуг-догаа,
аъжы-чемн аяк долу, изиг-чылыг.

Баартыгын
бөгланыпкан күжүр ашаам
баарымга халыын-догаа салып бөөрге,
хөөкүй болум диванымга тепкиленип,
Хоккей көрүп,
хөлестеним чытпас мен бе.

Торга ышкаш, каас-чараш кыстарымны,
Торлаа ышкаш, өөр-өнер болдарымны
улуг-хүнде эдертинкеш базарымга,
улус мени мөгадап-ла ханмастар боор.

Чырык черге база катап төрүттүнер
шынап ындыг аас-кежик турган болза,
мунчулбас мен,
чаштыг кыздыр
чаяанар деп,
бурган башкаа
чагыырыпдан
чалданмас сен.

Херээжен чон орган чери хөглүг-омак,
херээжен чон турган чери чылыг-чымчак.
Эрик баардыг ындыг чоңга йөрээл тутпайн,
эрлер чирин дуглап чораан ажыым үүү боор.

Сени эвес, авайымны йөрээп тур мен,
сеткилиңни хомудатпа, күжүр ачай.
Ботту эвес, кадайымны алгап тур мен,
бербаңнава, шапкыланма, хөөкүй чүрээм.

Хенчелерзиг
кенээттерим мактап тур мен,
хертеңиээннең
херээ чок боор, оолдарым.
Аваларыг кыстарымны ырлап тур мен,
адаараанның
ажыы чок боор, күдээлерим.

Эрге-чассыг херээжен чон бүгүдеге
эчизинден
энерелдиг йөрээл тутпум,
өөрүшкүзүн өөрүмче өргүзээн дээш,
екпеңнери
өдейтпеңер, кадыг эрлер.

СЕТКИЛГЕ ӨӨРҮНЧҮГ

Даштын аянныг чараш хээлер-биле каастап кылып каан ийн-ийн кажыр Хову-Аксының чаа суурунда сөөлгү чылдарда тыптып келгилээн. Кандыг-даа түве аянчылыг, чараш болурга, сеткилге өөрүпчүг-ле. Көрбес силер бе, бо суур ам каны хире көрүштүг, чараш апарган-дыр. Чаа суурнуң Гагарин кудумчузунда шак ындыг бажыңнарның бирээзинде ажылчын өг-бүле чурттап турар. Ажыл шагы дооступ турда бажыңдың бүгү чурттакчылары чыглып келирлер. Эртенги эдлчегде школада өөренип турар акы-угбалары уруглар садыңдан бичин дуңмаларын эккеп алырлар. Аразы Чечек Опаа, ачазы Чечек Көк-кыс биле кады улуг оглу Кап ажылын доозупкаш, чаныр келирлер, эрткен хүнүн дугайында чугаа-соот-даа ооңмоон улажып-ла турар. Школага кандыг демдек алганы-даа, уруглар садыңа чүү болганы-даа бичилерниң аразында чугаазындан билдинип келир.

Эрткен чылын чаа-ла ажыттынган «Солнышко» садикте Чечектериң үш харлыг Алдын-Херел барып турар. Чоокта чаа-ла ийн харлаан ийнстер—оглу Танаа-Херел болгаш кызы Алдынай «Светлячокта» өзүн доругуп турардар. Бичин уруг хүн-хүнүбиле эвес, харын шак-шагыбиле өзер дижири-ле шын. Бичин уруг чаңгыс-ла хүн дургузунда безин бир-ле чаа сөстү чугаалап келир, кандыг-ла-бир аажы-чаңга өөренип алган болур. Ылаңгыя уруглар садыңда өзүп турар бичилер шынап-ла магалыг. Өөредилге-даа, кижизидилге-даа деңге чөрүп, бичин хамаатыларның келир үеде толептиг кижилер болурунуң үндезини салдынып турар.

Бо өг-бүленің ишти шынап-ла хөй улус: ава, ачазыбиле кады шупту он үш кижи! Өг-бүленің эн улуг уруу— Мариязы аңгыланып чурттап чоруй барган-даа болза, бодунуң өлүзүн кыды Салназын ооң кырган-аразы сугда арттырып каан. Ол ам беш харлаар.

— Чизе-даңзы аңгы дээрдеп башка бо өг-бүленің уруудур ийин — деп. Опаа Донгаковна чугаалап олурар.—Кымдан артык чассыг, эргим чүвекис-тир. Биске ада-иезиндеп артык өөренип калган...

Кырган-ава (ол чаа-ла үжен тостап турар) улуг уруунуң өлүзүн кызымың салбак чашчыгаштарын дыраап берип, эргеледип олур. Алдынай биле Танаа-Херел аразын додгандыр ойнап, халчып турлар. Ол хүн бажында чедиги классчы Женя дежурныйдап турар. Эртенги эдлчегде өөренгеш келгеш, бажың иштин аштап, арыглап каан. Аразы аңаа өөрүн. Шынап-ла мынча хөй кижи ботботтарын деткижип, аразынга дузалашпас болза, берге болбайн канчаар. Оон дугайын Опаа Донгаковна-биле чугаалажып олурдувус.

— Уруглары хензиг бичилиндеп-не ажылга өөреттинее болза, херек бүтпес—деп хөй уруглуг ава шын чугаалап олурду. Өг-бүленің чаныпы ындыг: улуглары бичилерни ажаан карактаар. Олар шупту-ла уруглар садыңга турган деп канчап чугаалаар боор. Чамдыктары бажыңнга-даа өзүп дорукаан.

Бо өг-бүле Хову-Аксынга чурттаандан бээр чаа-ла дөрт чыл боон турар. Көк-кыс Чыңгыланович алызындан Таңды чурттуг кижи. А. Чечек Улут-Хемге төрүттүнген, аңаа чурттап, ажылдап чораан. Дуң кызын оң сестеп тура болжаан, ам он бир уругнуң безин-ле хеймердери артындала ийнстер болгаш! Аас-кежиктин-ле улус.

Оолдарының улуу ачазы, биле кады «Тыва кобальт» комбинаттың транспорт цехинде ажылдай берген. Ачазының үлегерин эдерип чолаачы-даа болуруп канчап билир. Ажылчын мергежилдерге өөренип ап, кадржың ажылдап-даа болгай-ла. Өөредилгенин улы́мчылап болурунуң бүгү-ле оруктары ажык: үүле шидин алырында. Амгы хүнверде бо өг-бүленің школада өөренип турар беш уруунуң аразындан кандыг мергежилдің кижилери үнүп болбас деп. Совет чаштарның келир үеде магалыг чаагай, аас-кежиктиг. Бо бүгү үүлдерге Опаа Донгаковна болгаш ооң өг-бүленің чоргаарланып олурар. Ындыг болбас аргажок. Эрги Тывага болза ынча чашты алырап өстүрери белен эвес. «Амгы шаг магалыг-дыр, аңаа өөрбейн кижи черле үүге өөрүүр боор» деп, Опаа Донгаковнаның чугаалап олурары-ла шын. Хөй уруглары кижизидип, азыраарынга күүне бүгү талалыг дуза-деткимчени көргүзүп турар.

Бөдап-даа көрүнер даан. Хөй уруглуг ие дээш ай санында дөртен рубльди ап турар. Оон кырынга сес хар четтээн беш уруунуң кижи бүрүзүнге он ийн рубльди баага бээр. Шупту каттышкаш бо өг-бүле ай санында үүс рубльди ажы-төл азырап өстүрериге күүнеден ап турар ышкажыл. Өг-бүленің бюджединге аажок улуг немелде-дир.

Опаа Донгаковна боду чурттага-коммунал киллизинде ажылдап турар. Амгы чурттап олурары бажыңын эрткен чылын чаа алган. Кухнязында аңгыда дөрт өрээлдиг, ванналыг, чурттаарынга бүгү-ле үүе таарымчалыг. Бажында эт-херекселдер бүрүн бар, уруглары кичээлдээр булуңнуг, помнарын тускай шкафта салып каан. Өг-бүленің ишти хостуг шактарында телевизорну көрүп, помнар, солуннарны помуун турарлар. Ажы-төл кижизидилгеанге хамаарышкан айтырыгларны черле оюн эртпейн турарын база чугаалап турдулар.

Ажы-төлү хөй-даа болза Көк-кыстарның амыдырал байдалы шыырак, чедимчелиг. Ажылдап ап турар акша-хөреңгизин шын чарыгдап билир улус болду. Кымга үүү хереглеттинин турарын баш удур планнап көрүп, таарыштырар. Бүгү-нинти өөредилгезинин фондуаундан акшаны школа база тускайлап берип турар.

Аванын аас-кежин—ажы-төлүнде. Опаа Донгаковна Көк-кыстың уруглары, бүгү совет чаштар-биле бир домей, бистин ниитилелде эң-не ямдыглар болуп, өзүп олурарлар. Аразы олар дээш сагыш амыр.

Б. ДИРЧИН.

В. КРАВЧЕНКО

АВАЙ

(Новелла)

Бир-ле кежээ эжим бажыңына кире берген мен. Ол өөрүй берген. Диванга олурупкаш, чүүл-бүрү үүе дугайын чугаалажып эгелээн бие. Бистің олурган өрээливштің эжин хенертен ажыттына хона берген соонда, эжимнің оглу эргиже көстүп келди. Ол ыглаңкаш:

— Авай, авай...—деп катап-катап чугааланыр тур.

— Аваң чок-тур. Аваң ажылдап турар ышкажыл. Канчап бардың? Кээп дүштүн бе? Бодуң бе? Бодуң кээп дүшкен болзуңза, ыглаан херээ үүү боор—деп, адазы дивандан туруп келгеш, эптеп-чоптеп оожуктуруп, ооң караанның чажын чоткаш:
— Че, ам ойна, бар—деп кагды.

Оглу чоруй баарга, эжим диванга олурупкаш, хомудаан сеткилин чугаалады:

— Черле мындыг боор-дур! Үргүлчү-ле авай-ла, авай дээр-дир. Ону чеже-даа удаа эскерген мен. Келзе-келзе, ол эпчок, хомуданчыг апаар-дыр. Кадайымга бодаарга, оглумга арай тергиин ынак эвес мен. Бодаарга-даа адалар—бистер үүле кезедриште ынак улус боор бис ийин оң. Ойнаарактар садар сен, эргеледир сен... А чогум үүе ындыг хамаарылгаңны бодуң безин билбес сен.

Мен эгиннерим кыскыладым. Ынчалдаа өг-бүлеге ава шуут чок турган болза, оол үүле адаанын кыйгырар апаар дээрзин чугаалаадым.

— Ол кончуг шын—деп, эжим чөпшээрешкеш, уламчылады.—Чижээ, мен ава чокка өзүп доругуп келгеш, үргүлчү-ле ачамны кыйгырып турганымны сакты-дыр мен.

Ажылындан ооң кадайы чедип кээрге, мен үнүп бар чыткан мен. Каржын эртип чыткаш, ооң-биле мендилештим. Ынчан оларның оглу көстү хонуп келди. Ол аразынга маңнап чедип келгеш, үүү болганып, канчап кээп дүшкенин, кайы хире аарышкылыг болганын, канчап ыглай бергенин эгиниш-тыныш-биле чугаалады. Аразы ооң бажын суйбап, шыйбактарлыг холун үрүп-чаймы, опкап кагды.

Эжим пешкилерже карак уштап, чиктип сүргей көргеш химирени-дир:

— Эргеленіп, чассытчыл алган...

Эдээн үе эрткен соонда, эжим чаз тудугнуң араан-шараан чаза ыяштарындан аңдарлып баткан. Бистер ону көдүрүп алгаш, бир бичин өрээлче эккелдивис. «Дүрген дуза» чедирер машинаны телефоннаптывыс. Эживис дембээрен чыдар, ол хирезивде-ле ооң эдер сөзү үүле:

— Авай, авай...

ШААНДА БОЛГАШ АМ

Делегейниң херээженнер хүнүн демдеглээрин Клара Цеткинниң сакалын өзугаар 1910 чылда Копенгагенге социалист херээженнерниң II Бүгү-делегей конференциязынга шиитпирээн. Эң баштай херээженнер байырлалын ацы-аңгы чурттар марттың кайы-ла бир хүнүнде демдеглеп эрттирип турган. Доктаамал хүн турбаан. А 1914 чылдан эгелеп ону үүле март 8-те байырлаар апарган.

Россияда Делегейниң херээженнер хүнүн 1913 чылдың март 2-де эң-не баштай байырлап эрттирген. Ынчан ажыыбиле ону демдеглеп эрттирерин чазак чөпшээреевейн турган. Ынчангаш ол хүнү «Херээженнер дугайында айтырыгның эртем-шинчилел эртени» деп ат-биле эрттиргеи. Херээженнер чыыгган бажыңы каргыс шагдаалар бүзээлеткен. Ынчалаадаа херээженнер оон көртпааннар. Россияда херээженнериң аар-берге байдалын, ооң чылдагаанын—социал тургузугда дээрзин пидир кыриндан шынаалыын, дидимн-биле чугаалап турганнар. Ол-ла дүне илеткел кылган чамдык херээженнер кара-бажыңга хоругдаттырганнар. Ынчан ындыг турган...

А ам март 8-те совет херээженнер боттарының күш-ажылчы чеднишкиннерин түннеп, чугаалажып турарлар. ССРЭ-де Делегейниң херээженнер хүнүн—ажыл хүнү эвес кылдыр чарлаан.

Делегейниң херээженнер хүнүн чылдың-на күш-ажылчы херээженнериң чырык чер кырында быжыг тайбың болгаш боттарының долу, деп эргеи дээш демиселге эң-сеткил каттыштырылгазының хүнү кылдыр бүгү дипте байырлап эрттирип турар.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

МЕРГЕЖИЛДИИН КӨРГҮСКЕН

Хостуг хүрешке Таңды районнуң бирги чери дээш маргылдаа Балгазының № 2 кодээ профтехучилищезиниң спорт залынга болуп эрткен. Училище командазының мөгелери хостуг хүрешке мергежилдиин көргүзүп, бирги черни алган. Ийиги, үшкү черлериг Кызыл-Арыгның, Тока аттыг совхозтуң командалары эдээн.

ССРЭ-ниң спорт мастери Борис Балчый-оол маргылдааның кирежикчилери—аныяк мөгелерге хүрештің аргаларының, мергежилиниң дугайында сумелерин берген ажыктыг болган.

Маргылдаа доозулган соонда училищениң шаңналы дээш тыва хүрешке 32 мөге хүрешкен. Аңаа Тока аттыг совхозтуң төлөөн В. Кыргыс шүүлген. Балгазының мөгеези С. Чооду үжүүрлешкен.

С. ХЕРТЕК.

СОВХОЗ ЧЕМПИОНУ

Шыдыраага «Тес-Хем» совхозтуң чемпиону ат дээш 22 шилиндек шыдыраачыларың маргылдаазы болуп эрткен. 1977—78 чылдарның чемпионнары Оюн Ширин, Чавырык Маадыр оларның оюннарын чыылганнар улут соонуургал-биле көргеннер. 20 хонуктуң дургузунда уламчылап келген маргылдааның түңелинде Артына Виктор 18,5 санны алгаш, совхозтуң чемпиону атка төлептиг болган.

Тиилекчилерге шаңналдарны тывыскан.

Д. ДАРМА.

ХӨЙ САННЫ АТКАН

Кызыл районнуң Кур-Чер ортумак школазының үстүү класстарының, өөренікчилериниң аразында боодалга маргылдаазын эрттиргеи. Аңаа 30 ажыг кижи киришкен.

9 «а» класстың командазының алыгжылары өске өөрүндеп хөй санны аткаш, бирги черни эдээн. Бо-ла класстың өөренікчилери Оксана Доржу, Майя Дамдын, Моңгуш Алдын-Херел хуюда бирги черлерни алган.

Э. ТЕЖИТ.

ТВ

МАРТ 8-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа. 10.40 — Эртенги гимнастика. 11.05—**«Оттуг оруктар»**. Хөй серилдиг ураан-чечен телефильм. 4-кү серия-ы. 12.10 —**«Бөгүн делегейде»**. 12.25—**«Аваларыыска байыр чедирип тур бис»**. 12.40 — **«Шулукчулер херээженнерге»**. Дамчыдылгага Е. Исаев, С. Щипачёв, Д. Кугультинов, В. Соколов, Р. Гамзатов, Е. Винокрутов, И. Драч киржир. 13.20—**«Москвачы херээжен»**. Телеклуб. 14.35—Уругларга фильм. **«Чажыды-биле бүгү делегейге»**. Ураан-чечен телефильм. (В. Драгунскийниң чечен чугаалары-биле). 1-ги болгаш 2-ги серилдиг. 16.35—**«Эртемниң амыдыралы»**. 17.05 **«Чеве, кыстар!»** 18.50— **«Цирк ареназында»**. 19.35 —**«Тоолдуыдып турар»**. Мультфильм. 19.55—**«Херээжен дугайында чугаа»**. Совет херээженнерге туурасааткан болуктаан документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00 — **«Театр ужуражыышкыннары»**. Дамчыдылганы ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Борисова болгаш драматург А. Арбузов чорудар. 22.30—**«Ye»**. Информастыг программа. 23.05 — 01.10—**«Ак-көк отчугаш»**. Теңгенде — медээлер.

МАРТ 9-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—**«Ye»**. Информастыг программа. 10.45— **«Уругларга дириг амытаннар дугайында»**. Ленинградтан дамчыдылга. 11.15—**«Силерге, ада-нелер!»**. 11.45—**«Айыыл чок шимчээшкин»**. 12.15 — **«Эртенги почта»**. Музыкалыг программа. 12.45—**«Советтер болгаш амыдырал»**. 13.15—И. Штраустуң чогаалдарындан концерт. Төп телевидениниң болгаш Бүгү-эвилел радиозуунуң симфония оркестри күүседир. Дирижеру—ССРЭ-ниң улустуң артизи К. Иванов. 13.45— **«Кадык-шыл»**. Эртем-тайылбырлалдыг программа. Дамчыдылганы эмчи Ю. Белянчикова чорудар. 14.30 — **«Чурукчулар дугайында чугаа»**. Пабло Пикассо. 15.30—**«Чечектер болгаш ырлар»**. Эстрада концерти. ГДР-ден дамчыдылга. 16.00—**«Бистің краныыс»**. Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк дугайында кинопрограмма. 16.50—Уругларга фильм. **«Өөнүктежип турган уруум»**. Ураан-чечен фильм. 18.05— Улус чогаадылгазының телевидение программазының 3-кү делегей фестивали. Вешгр Улус Республика. 18.30—**«Силериниң дилээңер-биле ужуражыышкын-нар»**. Владимир областың Вязники хоорайның пос-таавыжыларының айтырыгларына политиктиг тайылбырлаачы Б. Н. Бекетов харыылаар. 19.15—**«Найыралдыг өг-бүле»**. Музыкалыг программа. 19.45—Мультфильмнер программазы. **«Туманныгда чараа-чечен»**, **«Элчиген аас-кежиктиг канчаар дилеп чораанын»**, **«Пети болгаш ооң өөнүү Фелике»**. 20.15 — **«Дириг амытаннар дугайында»**. Дамчыдылганы Н. Н. Дроздов чорудар. 21.15—**«Даштыкы аалчылар Совет Эвилелиниң дугайында»**. 21.35— **«13 сандай»**. Миниатюрдуг телетеатр. 22.30 —**«Ye»**. Информастыг программа. 23.05— 01.00 — Москванын цыганнарының **«Ромэн»** театрының кежээзи. Төпгенде — медээлер.

Агаар

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге боранныг. Барыын чүүл угланыышкынныг хаттың дургени секундада 7—12 метр чедер. Агаар 8—13 градус соор.

Кызылга өскерлиишкин болбас. Хат кошкак. Агаар дүне 18—20, хүндүс 10—12 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИН

ДЕЛЕГЕЙНИҢ УРУГЛАР ЧЫЛЫНГА

ДЕЛЕГЕЙНИҢ УРУГЛАР ЧЫЛЫ 1979

Кызыл хоорайның барык-ла ортузунда төп кудумчуларның бирээзинде херим иштинде шевергин, чараш тутунган делгем ак бажыңдан бичин уругларның ыры-шоору, каткы-хөглели үзүлбес. Ол дээрге уруглар бажыңы-дыр. Ында 140 хире бичин чаштарны кижизидип, доруктурун турар. Олар күрүнеңиң долу хандырылгазында: аъш-чемн, идик-хевин, удуур-турар чери белен. Оларны ында кижизидикчилер школа назыны четкиже программа ёзугаар өөредип турар.

Ол уруглар бажыңын эдээн хөй организациялар шефке алган болгаш улуг дузаны хүн бүрү чедирип турары өөрүнчүг. Чижээ, ТЭЦ-тиң тудуг эргелели, № 6, 15 школалар улуг дузаны чедирип турар.

Ында уруглар хар-назынының айы-биле түс-түс болуктерге хуваттынган. Болук бүрүзүнде телевизорлардыг, уруглар график ёзугаар кинолап, «Пионер» кинотеатрга өөрүшкү-хөглүг барып турарлар. Кижизидикчи башкылар бичин уругларны өөредип, кижизиринге билини, күжүн харам чокка өргүп, ак сеткилдиг ажылдап турарлар. Оларның чижээнге И. Попова, А. Донгак, Л. Чуруто, И. Бызоза болгаш өскелер-даа хамааржыр.

А. Зайцевтиң тырттырган бо чуруктарында уруглар бажыңының амыдырал-чурттагазының чамдык талаларын көргүскен.

ТЕЛЕФОННАРЫ

Кызылдың экскурсия бюрозу 1979 чылдың март 28-тен эгелээш, 20 хонук дургузунда **Ленинградче турист путёвказын** садар. Путёвканың өртээ 240 рубль (баар, кээрде самолётка чоруурунуң өртээ-биле кады).

Чагыгларны хуу кижилерден, бүдүрулгелерниң, албан черлериниң коллективтериниден, кедээ ажыл-агыйның ажылдакчыларындан хүлээп алыр.

Айтырыгларны дараазында адресче чорудар: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 29, телефон 2-51-76.

Страхование херечилелдерин тывыспышаан, хамаатыларның ажыл-агыйларына шалынның албан страхованиезинің талазыбиле страхование төлевирлерин саваарын Тыва АССР-де Күрстрахтың инспекциялары чорудуп турар.

Страхование төлевирлерин төленер!

Төлевирлерни кедээ черлерге — кедээ Советтерге, хоорайларга — ажалда кассаларынга, Күрстрахтың инспекторларынга болгаш агентилериге төлөөр.

Күрстрахтың эргелели.

КИНО

МАРТ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Суг адааның хаанныг черинің ызагуурта» херээжени»** 10.00, **«Силерни хамааты Никанорова манап тур»** 11.15; 13.00, 14.50, 16.40, 18.30, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Кино чыынды»** 9.10, **«Буктуг Ямбуй»** 10.20, 12.15, 14.10, **«Быжырган картошканың байырдалы»** 16.05, **«Өөрүшкүлүг чурттаңар»** 18.20, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Школа вадызы»** 13.00, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Эрги паровозтуң ужуралдары»** 9.30, 11.00, **«Адазы чок»** 12.30, **«Кара хадың»** 14.10, 17.10.

МАРТ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: **«Дуннер болгаш хуннер»** 10.00, 12.30, 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Шкид республика»** 9.20, 11.10, 13.00, 14.50, **«Хамааты Никанорова силерни манап тур»** 16.40, 18.30, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Буктуг Ямбуй»** 13.00, 15.00, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Өөрүшкүлүг чурттаңар»** 12.00, 13.30, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Солунның дараазында номери март 10-да үнер.

Редакцияның адреси: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орулакчызының 2-35-24, 2-31-75, карымсадгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-22-64, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргада 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16933. Чагыг № 476.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң Ном үндүрер-чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00467